приход у Земплинській Широкій, де з нагоди другої річниці кончини владики Кирила служив над його могилою панихиду і одночасно освятив надгрібний хрест.

ХРАМОВЕ СВЯТО В КАШОВІ

● 9 серпня до вірників Кашова завітав Преосвященніший владика Никанор, епископ Михалівський, у супроводі директора ЄР митр. прот. Іоанна Хоми, де з нагоди храмового свята на честь Преображенія Господня служив архієрейську св. Літургію. Владику вітали діти з букетами квітів, куратори і місцевий священик о. прот. Миколай Седлицький. Разом з владикою і згаданим священиком служив і о. Ладіслав Білий. По малому вході владика Никанор нагородив окружного архідекана прот. Миколая Седлицького золотим хрестом з прикрасами, а о. Ладіслава Білого саном протоєрея. Одпустову проповідь на тему свята говорив митр. прот. Іоанн Хома. Слово до вірників на закінчення богослужень говорив і Преосвященніший владика Никанор.

АРХІЄРЕЙСЬКІ БОГОСЛУЖЕННЯ

● 2 серпня ц. р. Преосвященніший владика Никанор служив св. архієрейську Літургію за участі православного духовенства у православному храмі в Михалівцях. Архієрейські богослуження в цьому храмі відбувались і в неділю, 16 серпня ц. р. Владика Никанор говорив проповідь на тему св. Євангелія.

Й. Н.

Слідуючий номер вийде 2 листопада 1981 р.

Видає: Православна Церква в Чехословаччині у ЦВ у Братіславі. — Редакція: 080 01 Пряшів, вул. ім. Словацької республіки рад № 1, тел.: 313 79. Керує редакційна колегія. Відповід. редактор проф. Др. Стефан Пружинський, технічний редактор Г. Ференцова. — Виходить 12 раз у рік. — Друкують Дукляньскі друкарні, н. п. Пряшів. Річна передплата 12 Кчс, один номер — 1 Кчс. Річна передплата для кордону — 2 долари — Поширює ПГС. Замовлення приймає кожний поштамт і листоноші. Закордонні замовлення треба надсилати на адресу PNS — Ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48.
Číslo indexu: 49 894.

ЗАПОВІТ СВ. КИРИЛА І МЕФОДІЯ

РІК ВИДАННЯ XXIV МІСЯЧНИК ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ № 10/1981

З життя Пряшівської єпархії

АРХІЄРЕЙСЬКІ БОГОСЛУЖЕННЯ

● 2 серпня ц. р. Преосвященніший владика Николай з пряшівським духовенством у кафедральному храмі св. Александра Невського в Пряшеві служив св. Літургію. Проповідь говорив о. прот. д-р Штефан Пружинський, декан ПБФ.

● На свято Успенія Божої Матері Преосвященніший владика Николай також служив св. архієрейську Літургію вранці, а ввечорі разом з директором ЄР о. прот. М. Кернашевичем і настоятелем приходу в Пряшеві о. прот. Петром Кормаником служив вечерню з актом Погребенія Матері Божієї, під час якого посеред храму була поставлена плащеница Матері Божої.

ОДПУСТОВІ БОГОСЛУЖЕННЯ

● 16 серпня ц. р. Преосвященніший владика Николай у супроводі о. прот. М. Кернашевича і о. прот. Павла Пиданича, голови Місійного відділу, відвідав приход в Любиці і з нагоди храмового свята Успенія Пресвятої Богородиці служив св. Літургію. Дорогого гостя перед каплицею вітала дівчинка букетом квітів, а за кураторів — брат А. Завадський. У дверях каплиці владику вітав місцевий священик о. Юрій Галанда. Св. Літургію разом з владикою служило духовенство з околиці. Першу проповідь по Євангелію говорив о. прот. Михайло Дандар, окружний архідекан з Левочі. По св. Літургії слово до вірників говорив Преосвященніший владика Николай і при цій нагоді передав пам'ятні грамоти кантору брату Митурові і куратору брату І. Завадському. По многолітствії настоятель приходу подякував владиці за участь на торжествах.

● 30 серпня ц. р. Преосвященніший владика Николай відвідав Лютинську гірку — місце, обране Дівою Марією для її славословіння. Владику Николая старослов'янським звичаєм — хлібом-сіллю вітав брат куратор Петро Пулщак. Св. Літургію Преосвященніший владика служив за участі адміністратора приходу в Лютині о. прот. М. Кернашевича, о. прот. д-ра Штефана Пружинського, декана ПБФ, який говорив проповідь про Пресвяту Богородицю, о. прот. Павла Пиданича, голови Місійного відділу Пряшівської єпархії, о. прот. Юрія Юри з Курова і о. Юрія Галанди з Любиці. По св. Літургії слово говорив владика, зажелавши вірникам благодаті від Матері Божої. Після того, було відслужено вечерню, під час якої відбулось мирування.

ВИСВЯЧЕННЯ ДИЯКОНА

● 19 серпня ц. р., на свято Преображенія Господня, Преосвященніший владика Николай служив св. архієрейську Літургію у кафедральному храмі в Пряшеві за участі пряшівського духовенства і о. диякона Яна Поланського, на якій він висвятив на диякона заочного студента ПБФ у Пряшеві брата Еміла Ярковського. Нового диякона поздоровляємо!

— МК —

Покров Пресвятої Богородиці

Цими днями наша свята Церква з радістю пригадує подію, яка відігралася більше як тисячу років тому в стародавньому місті Царграді. Сталася вона у Влахернському храмі за присутності великої кількості вірників, але виділи її лише два побожні мужі: блаженний Андрій та його ученик Єпіфаній. Ці два святі виділи, як в цьому храмі за світ молилася сама Пречиста Діва Марія і як покрила молячихся своїм святим омофором. Хоч це видіння мали лише ці два аскети, весь народ був під покровом Діви Марії і від них про цю подію дізнався весь світ. Це сталося в період тяжких випробувань, коли віруючому народу була потрібна її поміч, а тому і ми цей день з радістю згадуємо, бо і в нашому житті можуть бути такі моменти, коли ніхто з людей не може помогти і нам треба звернутися по допомогу від Бога, Богородиці і Божих угодників, бо наша Церква з ними є в постійній єдності і зв'язку. Одним з засобів цього зв'язку є саме молитва.

Хто ж був той Андрій, який стався вартим того, щоб був свідком молитв Діви Марії за людський рід і за опинившийся в небезпеці Царград?

У багатій Візантії св. Андрій належав до бідного населення, до малих людей і ніхто його не знав. Завдяки його скромності і тихої вдачі не була для людей видима і помітна його духовна велич і досконалість, його любов до людей і Бога, його мудрість. Відомо лише те, що він був слов'янського походження і як раба його купці продали багатому грекові. Однак його пан скоро помітив, що це дуже здібна людина, постарався про те, щоб він здобув освіту і зробив його своїм особистим писарем. Але Андрій після певного часу залишив це своє вигідне місце і віддав себе аскетичному життю, навіть практикував і «юродство ради Христа», щоб цією відразливою маскою вирощувати великі духовні якості і помагати людям рішати їх духовні труднощі і проблеми. Під видом його бідного одягу скривалася його духовна хоробрість і краса духовного життя. Разом з тим св. Андрій

віддав себе строгому посту, добровільній бідності і тривалій молитві. І через цю його внутрішню досконалість Мати Божа обрала його гідним побачити її явлення, чим самим проявила свою любов до людського роду, ту любов, яка була характерна їй від самого дитинства, але зокрема тоді, коли сталася Матір'ю Спасителя світу Ісуса Христа. І сталося це в згаданому Влахернському храмі в Царграді. Тут були многі люди — і багаті, і високого службового положення, але Діва Марія найшла гідного її явлення якраз побожного і бідного Андрія, бідного тілом, але багатого духом, багатого у Бога, в божественних справах і в пізнанні правди, усердного молячого. І не було це його перше й останнє видіння.

Під час всенощного бдінія Андрія бачив, як Мати Божа приходить у храм через західній двері у супроводі ангелів і безлічі святих, поблизу неї були св. Іоанн Хреститель і св. Іоанн Богослов, той апостол, якому свою Матір поручив, будучи на хресті, сам Спаситель, кажучи йому: «Це твоя мати!» Коли Богородиця наблизилась до амвону, св. Андрій спитався свого ученика Єпіфанія: «Чи видиш Діву і Царицю світу?» А той йому відповів: «Вижу, отче, і дуже дивуюся цьому!»

Богородиця склонила свої коліна і довго молилася, проливаючи сльози за народ, що знаходився тоді в нещасті. Потім вона наблизилась до олтаря і знову довго молилася за свій народ. Після молитви вона зняла з своєї голови покров і розпростерла його над молячимся народом. Обидва святі виділи сяйво слави Божої до її відходу.

Св. Церква прославляє цей день явлення Діви Марії як велике і радісне явлення того, що Діва Марія тримає покров над цим світом; Церква прославляє цей день як день великої благодаті Божої і любові Матері Божої до нас, бо Діва Марія молилася так не лише в згадуваному храмі в Царграді, але в кожному християнському храмі, де народ з вірою чекає Божу благодать і її поміч, її покров. Тому наш народ часто і з радістю співає слова духовної пісні, в якій говориться: «Діва днесь предстоїть в церкві і с лікі святих невидимо за ны молится Богу!» Це наш прояв того, що Богородиця є нашою постійною заступницею, нашим постійним захистом і молячою перед престолом Всевишнього. Вона просить за нас одпустити наші гріхи і дарувати нам дари Духа Святого, благодать Божу і Божу поміч в цьому нашому наземному житті, яке ще все позначене многими недостатками, гріхами і провинами, які не годяться віруючій людині, зродженої з води і Духа і призначеної для нового життя в Бозі. І на Останньому суді Мати Божа буде заступатися за нас, за людей світу, за наше спасіння. Молитва і сльози — це засоби її допомоги нам, прояв її любові і охоти помогти кожному грішному чоловіку на його дорозі до Бога і до вічного життя. Як добра служниця Господня, як Мати Спасителя світу має те дерзновеніє до Бога і до Сина свого просити відпустити наші провини і спасти світ силою Духа Святого. Вона молиться разом з усіма святими як «чеснійшая Херовим і славнійшая без сравненія Серафим, безістлінія

Бога Слова родшая, сущая Богородиця». Разом з нею за нас і за світ моляться святі й ангели, бо вони причетні до цього як слуги Духа в цілому спасительському ділі Божому. І це в нас викликає почуття радості, що ми не самі, що на небесах є Мати, Покровителька, яка безперестанно і разом з нами молиться до Отца нашого небесного відпустити наші гріхи і спасти нас, молиться із сльозами в кожному храмі, свідомі чого ми маємо бути завжди і маємо поєднувати свої молитви з її молитвами. Ця спільна молитва, наша і молитва Матері Божої з усіма святими, має велику силу, бо це все нас возз'єднує з її Сином, з Духом Святим і Отцем нашим небесним, який нам дасть вічне життя.

Такий смисл має це радісне святе, яке нас всіх кличе до того, щоб ми завжди пам'ятали цю велику і спасительську подію. Ми маємо мати на увазі факт, що Богородиця є з нами кожний час, на кожному богослуженні в храмі, а також в нашому приватному житті. Тому щодня йдім під її покров і берім живий приклад з її життя для нашого служіння Богу і ближнім.

Ш. П.

Ідейні настанови владики Горазда

(ДО 60-РІЧЧЯ ВИСВЯЧЕННЯ ВЛ. ГОРАЗДА В САН ЄПИСКОПА — 25. 9 1921)

Владика Горазд був одним з тих чехів, який все своє життя присвятив відновленню православ'я в тій частині нашої країни, де сім'я православної віри засіяли св. Кирил і Мефодій. Кожен з нас, хто інтересується історією нашої Церкви у нас, про особу владики Горазда і про його працю для розквіту православ'я в період між першою і другою світовою війною, має можливість повчитись про ці справи з гарної і грунтовно обробленої книги митр. прот. д-ра Ярослава Шуварського під назвою «Єпископ Горазд».

Увагу заслуговує зокрема той період в житті владики Горазда, коли він виступив після першої світової війни з Римо-Католицької Церкви і вступив до тодішньої Церкви Чехословацької, яка була релігійним рухом, спрямованим в своїй орієнтації на православ'я. Ця Церква одночасно глядала способи, як нав'язати на традиції релігійного життя чеського народу і уможливити, щоб в ній могли застосуватись і такі форми богослужень, побожності і богословського мислення, які прино-

сила нова доба і які в західній Церкві були утискувані.

Владика Горазд, тоді ще священик Матей Павлик до 1921 р., коли був висвячений в єпископа (після одноголосних виборів II Собору Чехословацької Церкви в Празі) Сербською Православною Церквою в Бельграді 25 вересня 1921 р., був повірений, щоб розробив ідейні настанови для Чехословацької Церкви, в якій від її проголошення 8 січня 1920 р. панувала неєдність поглядів та неясність.

Вказівки, розроблені М. Павликом, були, з одного боку, часто пояснювані як релігійно радикальні, що створювало враження, немовби єпископ Горазд пізніше, коли став єпископом, відступив від них і змінив ніби свої погляди.

Спробуймо пояснити цю справу і нехай це буде спогадом про великого пастиря нашої святої Церкви, шістдесятиріччя від дня висвячення якого пригадуємо цього року.

Коли меморандум нової Чехословацької Церкви, в якому були наведені вимоги, за яких ця Церква хоче возз'єднатись з Сербською Церквою, вирішив скликати церковний Собор 8 січня 1921 р., тобто в день першої річниці заснування Чехословацької Церкви, то завданням Собору було дати новому руху ясну віроучну доктрину.

В Церкві, в якій між собою боролись два напрями, це було нелегке. Про ідейну неєдність і неясність, що панувала в новому русі, свідчить і те, що Собор був скликаний без необхідної підготовки, без вивчення віроучних питань і при тому мав вирішити про такі важливі питання, якими були проблеми догматичні.

Центральний комітет Церкви довго не міг найти референта, який би погоджувався розробити для Собору догматично-віроучну доктрину. І так сталося, що в останню хвилину це завдання взяв на себе Матей Павлик. Часу на підготовку лишалось мало, а тому Матей Павлик найкраще був би не взявся за це завдання, але він був свідомий того, що це означало б крах Собору, від якого новий рух очікував дуже много.

Як догматичний референт Матей Павлик мав дати руху науку про віру, яку б прийняв Собор, але, мабуть, він єдиний усвідомлював собі неможливість сповнення такого завдання. З цієї причини вирішив, що Собору він пред'явить не віроучну доктрину, але лише вказівки, в яких покаже дорогу або спосіб, як рух має дозріти до остаточної власної віроуки. Матей Павлик був пересвідчений, що новий рух негайно має стати на ідейне підгрунтя православ'я. Так само він усвідомлював собі ідейний різнобій, пануючий в молодому русі, і вирішив послідовно реалізувати програму середини між напрямом православним і радикальним. Такий погляд помітний в його настановах.

Негайно на початку своїх настанов Матей Павлик вказує: «Нинішній з'їзд Чехословацької Церкви не є компетентним приймати постанови про всі ці спеціальні питання догматичні...»[1] Зробив він це тому, бо розумів серйозність питання. На його погляд, рішати догматичні питання можна лише тоді, «коли б

були розроблені із усіх відповідних точок зору».[2]

В дальшій частині настанов автор пропонує, аби основою віровчення для нової Церкви було прийняття нікейсько-цариградського сповідання віри (символ віри) і постанови перших 7 Вселенських Соборів. І тому, щоб вказівки були компромісом між двома напрямами, скористався словами «свобода свідомості», про які виникла велика суперечка. Існування свободи свідомості допускає і Православна Церква, але в межах прийнятого загального вчення, вчення Вселенських Соборів. Саме це причина, чому автор настанов базував на тому, щоб Чехословацька Церква прийняла як основу догматичне вчення 7 Вселенських Соборів. Про те, що владика в період Собору стояв на православних позиціях, свідчить і його погляд на застосування принципу еволюції в реформі релігійної думки і християнства взагалі: «Виходячи з цього принципу (еволюції), — пише він у своїх настановах, — ми хочемо критично переглянути і зробити нову класифікацію всіх формул християнського вчення.., таким чином позбавимось важких і застарілих формул».[3] Зробити християнські догми більш доступними для «модерного часу» так, що їх виразимо живішою мовою, доступною для нашого часу, не значить ще, що будуть змінені в своєму принципі.

На основі вказівок є ясно, що їх автор розумів принцип православного богослов'я. Однак зробити остаточне заключення про богословські погляди владики Горазда лише на основі настанов було б неправильним. Для повноти наведемо ще слова самого владики Горазда: «Перед відходом у Прагу я ще не мав готову свою роботу і закінчував я її на станції в Гулині, де я з іншими делегатами чекав на сполучення. Мій реферат був поспішною працею і вже з цієї причини не був досить зрілим, щоб міг статися вирішальним і обов'язковим для всієї Церкви».[4]

З цього видно, що сам автор вважає свої «настанови» виходом з положення і з точки зору богословської їм не приписує особливого значення. Перед висвяченням в єпископа перед Священним Синодом Сербської Православної Церкви в Бельграді сповідував віру Церкви за вченням 7 Вселенських Соборів. Це було його тверде переконання і перед тим, і пізніше, що доказав усією своєю архіпастирською діяльністю. На схилі життя, в 1940 році, він видав у Празі визначний і досі недооцінений твір «Православний катехизм», в якому підсумував в міру своїх сил і можливостей вчення віри Православної Церкви в її робочу, місіонерську і пастирську програму, який є повчальним для нас і нині.

Література:

[1]*Промова братів М. Павлика і Е. Длоугого-Покорного в днях з'їзду Чехословацької Церкви 8 і 9 січня в Празі, Прага, 1921, стор. 2.*

[2]*Там же.*

[3]*Там же, стор. 3.*

[4]*«Щоб було ясно». За правду, 1922, № 8, 9, 10.*

Імрих Белейканич, священик.

Проголошення Патріарха Московського і всея Русі Пімена

Рани другої світової війни досі не загоїлися. Сорокаріччя нападу на нашу миролюбну країну фашистської Німеччини з новою силою оживило в серцях всіх радянських людей спогади подяки про велику кількість наших співгромадян, які полегли на полях кривавих битв, про всіх несчисленних братів і сестер, які заплатили тим найсвятішим — власним життям за захист свободи і незалежності нашої країни і всього людства.

Сьогодні знову скупчуються смертоносні хмари. Це наслідок того, що світ пересичений підступними зброями масового нищення, наслідок злочинної пропаганди мнимої допустимості користання ядерних засобів ведення війни, підступного нарощування політичного напруження, причому це все стимулюється аморальним твердженням про «радянську воєнну загрозу». Це саме та небезпека, яка ставить під загрозу саме існування життя на землі і з якою активні захисники миру мусять боротись, мусять над ними перемогти. Саме така боротьба є змістом заклику Верховної Ради СРСР «Парламентам і народам світу». Цей документ, пройнятий справжнім гуманізмом, вказує на високий ступінь воєнної загрози в наш час. Знову і повторно вказує на непохитну засаду закордонної політики нашої країни: укріплення миру. Бо, як правильно вказується у заклику, — час не жде!

Єпископат, священство, члени монашества і віруючі Руської Православної Церкви, пройняті почуттям глибокого патріотизму і будучи свідомими безмежної ціни священного дару життя і надмірної важливості єдності людського роду, у всьому і повністю підтримують заклик Верховної Ради СРСР і твердо переконані, що парламенти всіх країн світу зрозуміють відповідним способом високо гуманістичний зміст цього документу; що зроблять все, що від них залежить, щоб народи світу не були кинені у всепожираючий вогонь ядерної катастрофи.

Ми ототожнюємось із закликом Леоніда Ілліча Брежнєва, в якому наводиться, що у забезпеченні людства правом на життя ніхто не може стояти боком або бути байдужим: це справа кожного одного із нас. Ми проголошуємо, що цей заклик має безпосереднє відношення до церков і релігійних організацій, які вже із самого свого призначення не можуть стояти боком від боротьби за мир. Мир ми розуміємо передусім як відсутність війни. Однак бачимо його також і як суму дарів життя для кожної людини, як справу правди (Іс. 32, 17). Такий мир є наслідком внутрішнього становища людини, живучої у згоді з природою, в активному робленні добра, в пошані до інших людей і народів. Такий мир будується не за помочі зброї, але на взаємодовірі. З цього також випливають завдання, належачі церквам на службі миру: викривати неправедних (1 Тим. 5, 20) і помножувати любов до людей (1 Кор. 1-3, 13).

Ми відчуваємо глибоке заспокоєння з того, що до такого благородного руху широко включаються церкви і релігійні організації многих країн світу. Ми вітаємо існування великої кількості мирних ініціатив релігійних кіл, які взаємно поповнюються і спільно творять велику силу, яка, як віримо, разом з подібним зусиллям всіх людей доброї волі може підняти непоборимy стіну проти нищівної сили мілітаризму, проти безбожного дурману тих, які хочуть запанувати над світом.

Ми віримо, що люди доброї волі досягнуть успіх на цій благословенній дорозі, який буде наслідком сили їх духа, їх постійного творчого і всезростаючого зусилля. Щоб досягти цього успіху, то ми мусимо розуміти дійсність реалістично, у всій складності небезпеки, в якій опинилось людство, а одночасно ясно і оптимістично усвідомити дорогу і засоби, якими можна перемогти таку небезпеку. Нам здається, що настав придатний час для скликання Всесвітньої конференції керівних представників та інших визначних діячів релігій світу, присвяченої захисту життя перед загрозою ядерного нищення. Нас радувало б, якби ми могли бути гостителями цього форуму.

Постійно і знову проголошуємо, що лише постійна, інтенсивна, цілеспрямована і спрямована на збереження миру праця кожного з нас, хто усвідомлює собі свою співналежність до великого братерства людей доброї волі, може наблизити наступ вимріяного часу, коли, за словами пророка, народи «мечі свої перекують на лемеші, а списи свої — на серпи. Не підійме меча народ проти народу, і більше не будуть навчатись війні» (Іс. 2, 4).

9 липня 1981 р. Москва

ПІМЕН,
Патріарх Московський і всея Русі.

Сучасне завдання всіх на захист життя

Ми безмірно вдячні представникам цих зборів на захист людства. Блискавично розлетілася хвиля гострих протестів проти рішенню американського президента Регана розпочати виробництво нейтронної зброї для нищення людського життя. Наша Православна Церква у повному складі з всією рішимістю протестує проти такого поступу і нелюдяному ставленню та азартуванням з людським життям через виробництво нейтронної бомби.

Одиноким виходом з небезпечної ситуації є — активізувати всесвітній ще більший і діючіший опір і оживити громадську думку проти свавілля всіх паліїв агресивної ядерної війни «з позиції сили» посередництвом нейтронної зброї.

Всесвітній опір мусить бути поповнений іншим способом, ніж досі. В Християнській Мирній Конференції ми про це говоримо: «Глядати нову миролюбну стратегію» і маю на думці, що

мусить бути більше возз'єднаний опір жінок всього світу, які становлять половину людства.

Жінка і матір, яка виховує дітей — наступне людське покоління, є, безумовно, непримиримим ворогом апокаліптичного нищення і безмежного катування дітей.

Чехословацький союз жінок є дуже діючим і може на майбутньому всесвітньому конгресі зробити багато корисного на цій ділянці.

Необхідно постійно підбурювати свідомість людей і через їх обурення і священний гнів многих мільйонів жінок створити результативну, грандіозну, духовну і моральну силу для збереження невинних дітей всюди на земній кулі.

Виходячи з вище наведених пропозицій, практична реалізація акції може бути територіально різною, відповідно до місцевих умов: протестні збори, походи, резолюції, протестні страйки та інші кроки.

Для нашої Чехословацької Соціалістичної Республіки варта підписна акція, проголошена під гаслом: «Добра воля» чи обміркувати якесь інше придатне гасло.

Підписувані аркуші пред'являти всім жінкам старшим 16 років, а саме в місці їх проживання.

Такі наші скромні пропозиції як внесок до цього засідання.

† ДОРОФЕЙ,
Митрополит Празький і всієї Чехословаччини.

Рішучий протест

Представники чехословацької громадськості зібрались у понеділок, 17 серпня 1981 р., в Брожиковому залі Староміської радниці в Празі на маніфестації із рішучим протестом проти рішенню американського президента Регана розпочати виробництво нової страшної зброї — нейтронної бомби.

В подібний цинізм і погордою до найбільшого дару Божого — життя людини, можуть впасти лише люди, які глибоко зазнали моральний занепад і знаходяться під рівнем критики. Тисячі і тисячі протестних резолюцій надходять на відповідні установи від наших громадян, підприємств, колективів трудящих, наукових працівників, техніків і від церков. В такій протестній атмосфері проходили і ці збори, про які наші громадяни були інформовані посередництвом засобів масової інформації і преси.

За Православну Церкву у зборах взяв участь Митрополит Дорофей, який особисто передав в руки заступника голови ЦК НФ ЧССР д-ру Томашу Травнічкові протест від Православної Церкви проти виробництву і використання нейтронної зброї, а також ініціативні пропозиції щодо активізації руху за мир.

На цих зборах в дискусії виступило кілька передових громадських діячів нашого суспільства, які виразили свій рішучий протест: «Рішуче НІ виробництву нейтронної зброї!»

На заключення збори ухвалили відкритий лист американському президенту Регану, в якому виражається протест нашої громадськості проти

виробництва і використання нейтронної зброї. Зміст листа-протесту публікуємо повністю:

Пане президенте!

Ми, учасники зборів представників чехословацької громадськості, звертаємось до Вас з рішучим протестом проти Вашого рішення виробляти нову зброю масового нищення — нейтронної бомби. Ми не можемо скрити розчарування над цинізмом такого поступу, який було прийнято в дні, коли весь світ пригадує страждання Хіросіми і Нагасакі і який зневажає пам'ять тисячей невинних людей, закатованих і замучених американською атомною бомбою.

Результатом Вашого кроку, який не бере до уваги голос мільйонних мас, які від Владивостоку через Прагу, Стокгольм, Кодань, Париж аж по самий Вашінгтон все сильніше виступають проти війни, за співробітництво між народами і за мир, може бути лише значне погіршення міжнародної атмосфери і прискорення змагань в озброюванні. Ваше рішення створює нові серйозні перешкоди для таких важливих переговорів про припинення озброювання і за роззброєння, передусім у найважливішій області — ядерній зброї і всієї зброї масового нищення. Воно нищить все позитивне, що вже було досягнене в обмежуванні ядерної зброї, на практиці відкидає всі конструктивні пропозиції соціалістичних держав про рішення питань роззброєння. Ігнорує вимогу всіх розумно мислячих людей доброї волі. Це не можна оцінювати інакше, як крайньо азартний поступ на дорозі до підготовки ядерної війни.

Своїм рішенням Ви берете на себе повну відповідальність за дальше накопичування зброї в світі. Ви ж не можете реально чекати нічого іншого, лише те, що соціалістичні країни приймуть необхідні міри захисту, забезпечення своєї безпеки.

Ми не погоджуємось із твердженням, що розходиться про Вашу «внутрішню» справу, бо ніби нейтронні бомби будуть розміщені лише на території США. Адже сам Ваш міністр оборони проголосив, що можуть бути переправлені в Європу протягом кількох годин. Нейтронна зброя призначена саме для Європи і становить серйозну небезпеку для всіх народів, які тут живуть.

Зайве стремління досягти воєнну перевагу і можливість диктувати світу умови з позиції сили — це азарт з долею цивілізації на всій земній кулі. Цілком ясно, що сьогодні вже воєнну перевагу досягти не можна. Чи, може, пане президенте, Ви гадаєте, що можна виграти ядерну війну?

Від імені чехословацького народу підтримуємо пропозиції Радянського Союзу, щоб держави без будь-яких попередніх умов взаємно зреклись виробництва нейтронної бомби. Як і всі миролюбні люди світу, в інтересі права людини на життя рішуче вимагаємо від Вас негайне скасування рішення про виробництво нейтронної бомби. Інтереси всього людства вимагають, щоб і влада США вийшла на дорогу роззброєння, створення атмосфери миру, взаємопорозуміння і довіри між державами.

* * *

На закінчення зборів д-р Т. Травнічек подякував пристунім за участь і однодумність щодо недопустимості виробництва страшно нищівної зброї, яка прямо спрямована на наш континент — Європу. Після того Т. Травнічек зустрівся з учасниками зборів, привітався з ними і вів з ними розмову про актуальні питання сучасного міжнародного становища в світі.

Учасник зборів.

З відвідин возлюбленних братів . . .

Група наших священиків на чолі з Преосвященнішим владикою Николаєм, єпископом Пряшівським, на запрошення Руської Православної Церкви відвідала Радянський Союз від 14 липня до 29 липня ц. р. Наша делегація побувала в Москві, Загорську, Ризі, Одесі і в Києві, де разом відмічала тамтешній храмовий празник св. Володимира і де прийняв її Митрополит Київський і Галицький Філарет.

В Загорську наші священики служили в день свята Сергія Радонежського. Прийняв делегацію нашого священства і сам Святійший Патріарх Московський і всея Русі Пімен.

В Одесі, звідки є наше перше фото, наші священики були в гостях Митрополита Одеського і Херсонського Сергія. В Одесі духовенство провело кілька прекрасних днів.

Друге фото є з відвідин нашої делегації приходу Усатово поблизу Одеси, де її сердечно вітав прот. Василій Мултих з вірниками.

Наші священики і цим шляхом виражають щиру і сердечну подяку Руській Православній Церкві за те, що дала їм можливість духовно загартуватись в своєму середовищі.

Свята Літургія — фактор відновлення церковного життя

У попередньому номері ми пояснили думку, що Літургія як особлива подія і фактор нашого духовного життя найвиразніше проявляється у двох моментах: в проповідуванні слова Божого і в св. Причащанні. Ми протлумачили собі реальну присутність Христа в Церкві і в кожному з нас і потребу активно відчувати цю присутність Христа серед нас і в нас і прийшли ми до заключення, що Літургія як центр богослуження не є лише як один з факторів відновлення церковного життя, але що це фактор вирішальний. Тому ми не можемо говорити про відновлення і прогрес церковного життя поза цей вирішальний фактор — поза св. Літургією. Віднова — це спосіб і ступінь літургійного життя, це результат цього активного життя, що в остаточному результаті приводить людину до спасіння, бо в Літургії реалізується все діло нашого спасіння. Отже, тут наше спасіння від зла і гріха не лише проповідується і прокламується, але здійснюється та досягається. Апостол Павло у посланні римлянам про це пише так: «Бо всі, хто водиться Духом Божим, вони сини Божі» (Рим. 8, 14). Святість не досягається словами і термінами, пустим розумуванням або вихованням, але це урожай Духа Святого, який перебуває в нас і для присутності якого ми розкрили своє єство. Тому спадкоємцями царства будуть лише ті, які роблять благодать і які живуть життям Божим. У посланні галатам апостол Павло пише: «А плід духа: любов, радість, мир, довготерпіння, добрість, милосердя, віра, лагідність, здержливість: Закону нема на таких! А ті, що Христові Ісусові, розп'яли вони тіло з пожадливостями та з похотями. Коли духом живемо, то й духом ходімо» (Гал. 5,

22-25). Ці слова нам показують, що Церква і все наше нове життя родяться із Духа Святого. А свята Літургія є тим найпридатнішим способом і фактором переміни чисто людського зібрання на справжню Церкву Божу, святу Церкву.

Однак часом зустрічаємось із поглядом, що можна досягти святість і поза Церквою і як доказ наводяться й декотрі біблійні факти. Але в дійсності це не так. Діло Боже нічим не обмежене і ограничене, Церква Божа відкрита для всіх народів (Дії ап. 2 5-11). Потенціонально Церква обіймає всесвіт, бо Христос прийняв на себе всю людську природу, та це не значить, що всі належать Церкві. До Церкви належить лише частина людства і на цю частину відноситься і присутність Христа, що найконкретніше проявляється у святій Літургії. Святість досягувана поза Церквою має за мету ширення царства Божого між язичниками і попереджування тих, які занедбовують церковно-літургійні засоби спаси. Тут досить пригадати погрозу некаючим містам (Хоразим і Бетсаіда), в якій Христос нагадує, що коли б в інших містах були робили такі великі справи, як тут, то вже давно покаялися б (Мат. 11, 21-22). В цьому смислі Спаситель похвалив чин милосердного Самаритянина. Однак цей вчинок треба розуміти в дусі того конфлікту, який стався між фарисеями і їх літургійною практикою і Спасителем. Спаситель засудив їх фальшиву побожність і фальшиву літургійну практику, але не засудив богослуження як таке. Фарисейське богослуження не було приємним Богу, а тому Ісус Христос мусив сказати цю терпку правду: «Ви себе видаєте за праведних перед людьми, але ваші серця знає Бог. Що бо високе в людей, те перед Богом гидота» (Лук. 16, 15). Подібним способом засудив Бог формальне богослуження устами пророка Ісаії (1 і 2 ч.), бо устами хоч і прославляли Бога та приносили многі жертви, але їх серце було далеко від Нього (Мат. 15, 8-9). Такі люди «мають вигляд благочестя, але сили його відреклися... люди зіпсутого розуму, неуки щодо віри» (2 Тим. 3, 5, 8). Очищення єрусалимського храму мало велике значення і означало кінець формальної побожності і формального богослужбового життя (Марк. 11, 17). Справжня релігія є лише та, яка не обмежується на формальне виконування богослужбових практик, але та, богослуження і слово Боже якої є джерелом, мотивом і силою для добродіяння в щоденному житті. Це та справжня ортодоксія — п р а в о с л а в'я в Старому і Новому Завіті. Справжня церковність вимагає діючу віру і не лише якісь форми богослуження, тому треба поєднати віру, життя і богослуження в одне ціле, бо лише так виникає справжня церковність і справжнє літургійне життя. Про це апостол Павло написав прекрасні слова: «Знаючи, що Христос, воскреснувши з мертвих, уже більш не вмирає, — смерть над Ним не панує вже більше. Бо що вмер Він, то один раз умер для гріха, а що живе, то для Бога живе. Так само ж і ви вважайте себе за мертвих для гріха й за живих для Бога в Христі Ісусі, Господі нашім. Тож нехай не панує гріх у смертельному вашому тілі, щоб вам слухатись його пожадливостей, і не віддавайте членів своїх гріхові за знаряддя неправедності, але віддавайте себе Богу, як ожилих із мертвих, а члени ваші — Богу за знаряддя праведності. Бо хай гріх не панує над вами, — ви бо не під Законом, а під благодаттю» (Рим. 6, 9-14).

З точки зору цього факту треба обмірковувати значення і ціну богослуження і в наш новозавітній час. І для нас формалізм в релігійному житті є дуже небезпечним, бо кожен, хто молиться, ходить в храм і робить інші справи лише тому, що, може, боїться кари Божої або, що ще гірше, щоб самому проявитись перед людьми як справжня людина, — не живе справжнім релігійним життям. Але це не значить, що справжнє релігійне життя не існує або що для нас непотрібні практиковані форми богослужень. Як кожна інша галузь людського життя, і віра та релігійне життя має свої способи і форми, свої засоби і місця, на яких і через які проявляються і здійснюються. І через ці форми та засоби діє і благодать Божа, без якої це релігійне життя немислиме. Закидання храму, богослужень, богослужбових предметів нас привело б до єресі і фальшивого спиритуалізму, який характерний для сект. Ще на початку християнства появилась секта, яка вчила про манливе втілення Сина Божого. На їх погляд, Христос не мав справжнє людське тіло і його людський вид не був реальний. Церква це вчення засудила з тієї причини, що коли Христос не мав справжнього тіла, то і наше спасіння є несправжнім, бо несправжніми є Його муки на хресті, несправжньою є Його смерть, несправжнім є Його Воскресеніє. На цьому ясно видимо, до яких бездумних заключень можемо дозріти, коли зміниться хоча б одна правда з християнського вчення. Тому заперечувати потребу місця, форми і засобів релігійного життя Церкви є саме такою єрессю. Тому в нашій Православній Церкві св. Літургія та інші богослуження мають своє місце, свою зовнішню і видиму форму, свій конкретний очевидний прояв, свій зміст і спрямування, і все це повністю відповідає основі і характеру нашої віри, традиційного вчення, одним словом, первісній структурі і духу Церкви Христової, характеру і духу спасительського діла Христа, Який справді стався людиною і в цьому нашому реальному світі зробив діло нашого спасіння. Тому і сам в здійсненні св. Євхаристії вжив реальним способом хліб і вино, щоб перемінити їх на новий корм з неба — на своє Тіло і свою Кров. Тому не можемо говорити, що це було лише якесь видіння, якийсь духовний акт, але Божественно-людська і духовно-матеріальна дійсність, в якій Церква за волею Ісуса Христа веде далі свою діяльність. Так треба дивитись і на все інше, що в Церкві зберігається в інтересі людини.

Завдяки такому погляду відпадає будь-який формалізм, бо в Церкві кожна річ, кожна форма богослуження має в собі конкретний молитовно-літургійний смисл і не може розумітись лише як сама по собі, як якась магічна форма, корисна лише для одиниці. В Церкві все має своє релігійне і святе значення, служить нашому спасінню як засіб і настрій. В них реалізується

реальність нашого спасіння, здійснюється насправді, але за передумови, що цим справам присвячуємо таку увагу, яку заслуговують: з повною вірою і пізнанням їх послання та смислу.

Однак ми би не сказали все стосовно формалізму, якби ми не торкнулися декотрих його конкретних способів. Розходиться про формалізм у ставленні до богослуження, про «лише слухання» без активної участі в тому, що тут відбувається. З цього боку маємо на думці певну театральність у відбуванні богослужень. Розходиться про те, що весь перебіг богослуження може бути здійснений за вищими вимогами професіоналізму, на вищому художньому рівні, але це ще не мусить бути справжня краса, зокрема духовна. Проблема в тому, що богослуження не може мати лише одну сторону справи. Не може розумітись надміру духовно, але не може розумітись ні надміру світськи, коли під блиском одягу, прикрашення храму і художнього співу знов заникає внутрішня ціна богослуження. Тому у випадку св. Літургії (але і кожного іншого богослуження) мусимо мати на думці її внутрішній зміст і її справжнє святе і спасительське значення. Є села і міста, де знаходяться прекрасні і просто багатством проквітаючі храми, але є і дуже скромні, іноді лише чотири побілені стіни. Але св. Літургія, яка в них відбувається, не залежна від цього багаства або простоти. Може статися, що якраз в цьому скромнішому храмі люди більше проживають велич Літургії, ніж в тому багатстві, де є надміру багато можливостей для деконцентрованості на св. Літургію. В дійсності, ні одне, ні друге не мало б бути перешкодою для того, щоб віруюча людина проживала глибоко тайну св. Євхаристії. Але це вже залежить від кожного окремо, як він є підготований на таке середовище. Мистецтво є проявом людського духу і розвивається під впливом духовних потреб людини, зокрема релігійних. Але треба намагатися, щоб ми в цьому напрямі дотримували належну рівновагу. Нам приємно, коли вступаємо в храм, що блистить чистотою і всі необхідні речі в ньому відповідають справжнім потребам і духу нашої Церкви. Однак нам сумно, коли видимо, що храм занедбаний, що в ньому непорядок і нечисть, бо це свідчить або може свідчити про холоднечу релігійного життя членів цього храму, з винятком таких ситуацій, коли це не можна здійснити. Однак найважливішим залишається факт, аби чистим і святим було життя тих, які відвідують храм. Яка користь з того, коли храм буде в золоті, але наше життя буде позначене многими моральними недостатками і вся наша релігія проявиться фарисейськи? Тому нам треба намагатися здобути передусім цю красу, а потім придбати і красу матеріальну, щоб одне виражало красу і ціну другого. Спаситель прогнав купців з єрусалимського храму і очистив його, бо це дім Божий, будинок молитви, але саме так послідовно, навіть ще більше желав собі, щоб людські серця були живим храмом Божим, храмом Духа Святого. Оберім і ми собі цю правильну дорогу, щоб ми не мусили ганьбитись ні за мурований храм, хоч це не мусить бути той найкращий храм світу, ні за той свій живий

храм — храм Духа Святого, для виникнення якого Бог пожертвував Сина Свого Єдинородного. Про це апостол Павло писав так: «Чи не знаєте ви, що ви — Божий храм, і Дух Божий у вас пробуває? Як хто нівечить Божий храм, того знівечить Бог, бо храм Божий святий, а храм той — то ви» (1 Кор. 3, 16).

Все, що є в наших храмах, — це не якась декорація, виставка, але це засоби впливу на наше духовне життя, засоби, через які в нашому житті втілюється духовна дійсність. Так як слово Боже явлене Духом Святим і записане у святих книгах, так це є і в підготовці інших потреб храму, які служать реалізації нашого спасіння. Без цього релігійного призначення ці предмети втратили б будь-яке значення. Чим був хрест до Ісуса Христа? Ознакою найбрутальнішого знущання. Чим він є нині? Ознакою перемоги над смертю, ознакою спасіння, засобом нашого відновлення і возз'єднання з Богом.

(Далі буде).

Прот. Ш. Пружинський.

---

200 років від скасування кріпацтва і від видання толеранційного патенту

В другій половині XVIII ст. в Габсбурзькій монархії, до якої належали і наші землі, настали важливі реформи. Після періоду владарювання Марії-Терезії, на престол прийшов її син Йосиф II. Це був одинокий владар габсбурзько-лотарінгського роду, який здобув пошану серед народу, серед тієї суспільної верстви, яка тоді терпіла важкий гніт. Він здобув подяку від православних вірників, сповідників тієї Церкви, яка в Габсбурзькій монархії, крім незначних винятків, була твердо пригнічувана.

Імператор Йосиф II (панував в 1780—1790 рр.) в 1781 р. видав два важливі розпорядження: першим скасував кріпацтво, а другим, т. зв. толеранційним патентом, дозволив, щоб поряд з Римо-Католицькою Церквою і терпимою єврейською вірою могли жити і працювати як толеровані (терпимі) і евангелицькі аугсбурзькі (лютерани) і гельветські (кальвини), а також Православна Церква, яку в той час офіційно називали Греко-Східною Церквою. Обидві розпорядження стали переломними подіями в житті Габсбурзької монархії.

З боку економічного в габсбурзькій державі в другій половині XVIII ст. настав швидкий розвиток виробництва, але старий кріпацький і феодальний порядок гальмував цей розвиток. Всі землі Габсбурзької держави, яка була якимось конгломератом окремих держав, народів і національностей, були й економічно пов'язані і тепер дозріли до одного адміністративного цілого. Спільною мовою цього цілого мала бути німецька мова, яку Йосиф II запроваджує в установи і в школи.

Однак серед населення були відміни: одну частину становили вільні люди, другу становили експлуатовані, які не сміли переселятись із своїх сіл і були кріпаками на шляхтичних феодальних маєтках. Отже, з економічних причин було приступлено до скасування кріпацтва, для того, щоб можна було поселятись і працювати народним масам в містах, в мануфактурі і в промисловості. Напевне, на Йосифа II і його порадників в цьому напрямі подіяли часті селянські заворушення народу, який із-за нестерпності умов повстав. Головною причиною скасування кріпацтва не було «народолюбство» імператора, але економічні потреби держави. Що змінилося скасуванням кріпацтва? З цього часу експлуатовані могли вільно переселятись з місця на місце, могли дати своїх дітей на навчання ремеслу, могли послати їх в школи. Не мусили просити від шляхти дозволу вступити в подружжя. Діти пригноблених вже не мусили служити панам. Селяни з цього часу сплачували свої борги панам грошима. Це ніяк не було ідеальним для сільського населення, досить довго тривало, поки ці реформи запровадились в життя, а все ж таки це вже був певний соціальний прогрес. Кріпацтво і робота, яку селяни були зобов'язані досі виконувати, цим розпорядженням ще не були ліквідовані. Це відбулось аж в бурхливому 1848 році.

Толеранційний патент, тобто громадянське зрівноправнення населення кальвинського і аугсбурзького сповідання, тобто евангеликів, а також населення православного, зазнав нещадного нападу з боку представників пану-

Храмове свято в Любиці (1981 р.).

ючої Церкви, хоч толеранція зовсім ще не означала повну релігійну свободу для цих віросповідань. Толеранційний патент лише толерував, тобто терпів (зносив, допускав) справляння православних та інших релігійних обрядів. Члени цих толерованих церков мусили і надалі платити римо-католицьким священикам, були під строгим контролем, до Православної Церкви не могли вертатися віруючі, які перед тим були насильно запроторені в т. зв. унію з Римом, а їхнього погляду і охоти до цього феодали і чути не хотіли (це ж були їх піддані, маєток пана). Імператор Йосиф II цей толеранційний патент не видав з любові до православних або евангеликів, але під тиском назрілих обставин. Вже перед тим певну релігійну свободу здобули православні серби, які переселились у Сербію на чолі з своїм патріархом після боїв з турками і мали свої поселення в Хорватії і в Угорщині. Було необхідно з політичних причин респектувати також релігійне віросповідання православного населення Східної Галичини та Буковини, яка була причленована до Габсбурзької монархії в 1775 р. Імператор мусив бачити і переконатись із своїх подорожей, що насилля, вчинене проти православним, яких насильно вганяли у так звану унію феодали, часом і за допомоги армії (наприклад, де Камеліс), не є в жодному разі християнським способом місії і що унія справді не має нічого спільного з релігією! Населення, яке було в унії формально, у своїх храмах завжди молилося так: «І всіх вас православних християн да пом'янет Господь Бог во царствії своєм». Воно часто ані не знало про проголошення толеранції і до своєї православної церковної організації та ієрархії вернутися не могло. Тобто ця, скоріш теоретична можливість, фактично була блокована ще й тим, що кожен, хто хотів би переступити з унії або іншої церкви до Православної, то мусив закінчити шеститиждeнні вправи в римській релігії на римо-католицькій або греко-католицькій фарі, а саме і після 21 грудня 1782 р. Однак і наперекір цьому толеранційний патент імператора Йосифа II був визначною і прогресивною подією, яку радо і з подякою нині пригадуємо і ми. Як правовий акт цей толеранційний патент був важливим і для майбутнього. Ще й нині живуть у нас люди, які наведені перешкоди мусили перебороти, бо і наперекір проголошеної свободи ці практики переймались і нашою першою республікою, де, з одного боку, ми користались свободою, але, з другого боку, урядом було зроблене все для того, щоб Православна Церква не могла існувати. Однак Бог захистив нашу Церкву, оживив її, дав їй силу, щоб могла давати справжнє свідчення про свою віру, духовне життя і про своє духовне багатство. Толеранційний патент Йосифа II з 1781 р., крім того, є і свідченням дійсності, що Православна Церква на території нашої країни жила давно перед тим і що тут вона має своє місце, тут вона виправдала себе і має тут домашнє право. Залежить все від нас, щоб цю велику і тяжко збережену спадщину ми вміли далі прикрашати, збагачувати її новими якостями і досвідом, щоб такою її віддати нашим нащадкам.

П. А.

Діалог між Римо-Католицькою і Православною Церквою

Від 25 до 30 травня 1981 р. у Венеції працювала координаційна комісія по діалогу між Римо-Католицькою і Православною Церквою, яка була скликана на першому пленарному засіданні спільної змішаної комісії для цього діалогу, що відбувався минулого року на острові Роді. Трудове засідання координаційного комітету керували спільно з православної сторони Митрополит Стиліанос, православний архієпоскоп з Австралії, а з католицької сторони — Монсіньор Рамон Торелла, віцепрезидент секретаріату по християнській єдності в Римі.

Координаційний комітет займався результатами вивчення текстів на тему, визначену на Роді: «Тайна Церкви і Євхаристії у світлі тайни Святої Трійці». Ця тема була розподілена до трьох підгруп: «1) Як маємо розуміти священний характер Церкви і Євхаристії у відношенні до Христа і у відношенні до Святого Духу? Яке відношення між святощами — зокрема Євхаристії — і христології, пнеуматології і триадології? 2) Яке відношення між Євхаристією, служеною навколо єпископа помісної Церкви і тайною Єдиного Бога в Трьох Особах? 3) Яке відношення між цією Євхаристією, служеною помісною Церквою, і товариством всіх помісних церков в Єдиній, Святій Церкві одного Бога в Трьох Особах?»

Члени координаційної комісії розробили сумаризацію з текстів, які підготували три субкомісії, які, як відомо, працювали протягом року. Перша субкомісія засідала від 29 квітня до 1 травня 1981 р. в православній Патріархії в Бельграді, друга субкомісія засідала в Римі від 27 до 30 грудня 1980 р., а третя субкомісія працювала в жовтні 1980 р. в Шеветоні в Бельгії. Розроблені матеріали будуть пред'явлені для наступного засідання координаційної комісії майбутнього її пленуму. Пропозиція тексту була розроблена з точки зору тематики, яка буде вивчена в дальшій фазі праці комісії. Отже, ця пропозиція буде ухвалена на найближчому засіданні комісії.

Координаційний комітет займався також питанням підготовки цього дальшого пленарного засідання. З подякою було прийнято запрошення кардинала Ратзінгера, римо-католицького архієпископа з Мюнхена і члена комісії, який спонукнув своє єпископське місто як місто відбування майбутньої зустрічі, що має відбутися протягом першої половини 1982 р. Точну дату засідання буде визначено пізніше.

Координаційна комісія надіслала телеграму Його Святійшеству папі Іоанну Павлу II і Його Святійшеству Димитрію I з проханням благословити труд. Координаційна комісія також виразила свою подяку венеціанському Патріарху Маркові Це за гостеприємність. Члени координаційного комітету були прийняті грецьким консулом у Венеції п. Каскареллісом. Члени мали можливість відвідати визначний храм в Троцеллі і оглянути місто Венецію.

(За офіційним ком'юніке — Павел Алеш).

ЩО МИ ЧИТАЄМО?

ВСТУП В ІСТОРІЮ СВЯТОЇ ЛІТУРГІЇ — так звучить назва нового підручника для наших богословців, але і для тих, які радо б ознайомились з історією наших богослужень, зокрема св. Літургії. Молитва і богослуження завжди були і є характерною рисою духовного життя нашої Церкви, духовного життя православ'я. Однак як в інших богословських мисленнях і духовного життя потрібно час від часу вертатися до початків, де джерел, щоб нинішнє богословське мислення було в належному зв'язку і ототожнювалось з ним за духом, то потрібно так робити і в галузі літургійного богослов'я. Передусім тому, щоб ми зберегли правильний погляд на богослуження, зокрема св. Літургію, яка знаходиться в центрі духовного життя християнина, на смисл богослуження, на її послання, щоб ми добре знали форми історичного розвитку окремих богослужень, щоб ми позбавились формалізму і могли продовжувати літургійну творчість і нині. Тому було правильним, що старший викладач нашого факультету о. Петро Корманик взяв на себе це завдання і підготував для наших студентів богослов'я та заінтересованих таку роботу за лекціями проф. І. А. Карабінова, яку цим шляхом рекомендуємо всім, які хочуть знати історію св. Літургії. В дальших роках треба буде зробити ще багато на цій ділянці, оскільки ця область нашого богослов'я не має ще великого досвіду і у нас нема творів на дану тематику. Тому перед нами стоїть багато завдань, щоб наша читацька громадськість могла мати в розпорядженні твори, які висвітлювали б історичний і богословський образ і смисл наших богослужень. Я твердо вірю, що так станеться.

П. Ш.

Ідея примирення в православному богослуженні

Православне богослуження, просякнуте Божественною любов'ю і миром, наповнене і благодатною силою Божою. Смисл богослуження спочиває в примиренні людини з Богом; ним руйнується мур перегороди між Богом і Його творінням.

Християнське богослуження, початок якого припадає на час апостольський, за завітом Спасителя (Лук. 22, 19) в повній мірі проявилося тоді, «коли ж почався день П'ятдесятниці» і апостоли «всі однодушно знаходилися вкупі» (Дії ап. 2, 1). В той день «з'явилися їм язики поділені, немовби огненні, та й на кожному з них по одному осів. Усі ж вони сповнились Духом Святим» (Дії ап. 2, 3-4).

Сошествіє Духа Св. на апостолів таким чином сталося першим християнським богослуженням, оскільки апостоли в той момент були хрещені Духом Святим. Це сошествіє Духа Святого було здійснене видимим способом і формою, які пристосовили обмежену природу людини для його прийняття.

Всі православні богослуження спрямовані на примирення людської душі: вони родять смисл для покаяння, закликаючи кожного до товариства з Богом. «Християнське богослуження за своєю природою, структурою і змістом є виразом і реалізацією свого призначення. І цим призначенням є нове життя во Христу: возз'єднання з Богом і Духом Святим, пізнання правди, єдність, любов, благодать, мир, спасіння . . .» (Прот. А. Шмеман, Введение в литургическое богословие, Париж, 1961, стор. 37).

Під час кожного богослуження служачі в храмі приносять молитви «за мир усього світу», просять «ангела миру», благословляють «миром всіх», а також вчать про мир. Цими словами Православна Церква не лише приносить мир кожній душі, але і нагадує, що Господь, Який воскрес із мертвих, приніс мир на землю і тепер примиряє людину з Небесним Отцем і людей взаїмно. В їх руках є примирення, засвячення і зміцнення на діла любові, миру і справедливості.

Оскільки в Церкві, як твердить св. Іоанн Златоустий, «не можна нічого, ні нічого вчинити без миру» (С. Златоустий, Твори, т. І, стор. 667), тому мусить все в ній прямувати до того, щоб будувався і ширився «на землі мир, у людях добра воля» (Лук. 2, 14). Тому і прошенія та молитви, несені в храмах під час богослужень, будуються на переконанні, що Господь іде назустріч тим вірникам, які Його глядають і мріють примиритися з Ним. «Покликуй до Мене, — говорить Господь пророку Єремії, — і тобі відповім» (Єр. 33, 3).

ВЕЧІРНІ І РАННІ БОГОСЛУЖЕННЯ

Вже від давніх давен вечірній час був засвячений богослуженням. В старозавітній період Богу приносились запалені жертви: «Це є запалені жертви, які будете приносити Господеві . . . як постійну загальну жертву: одного агнца будеш жертвувати рано, а другого підвечір . . .» (Нум. 28, 3-4). В новозавітній період Ісус Христос засвятив вечір тим, що призначив св. Євхаристію.

І в православній вечерні в точно встановленій послідовності розкривається тема примирення людини з Богом. Вступний 103 псалом говорить про створення світу і людини, призначеної для прославляння Сотворителя: «Я буду співати Господеві в своєму житті, буду грати для Бога мого, аж поки живу» (т. 33). Вкінці цього псалому псалміст висловлює сподівання на загальне примирення всього творіння з Богом: «Нехай згинуть грішні з землі, а безбожні — немає вже їх» (т. 35). Далі продовжуючи, вечерня говорить про тему падіння в гріх і прохання грішника до Бога, сповідаючись із своїх прогріхів («Я кличу до Тебе, Господи, послухай мене . . .») і нарешті прихід Примирителя (в пісні «Світло тихе . . .»).

Храмове свято в Любиці (1981 р.).

У молитві справедливого Симеона Богоприємця «Тепер допустиш, Господи, свого слугу . . .» (Лук. 2, 29-32) охоплена ідея есхатологічного примирення і спасіння Христом всіх народів. Під час літії знов грішникам нагадується їх постійна ворожнеча з Богом, через що примирення в повній мірі здійснитись не може.

І на малому повечерії Церква також закликає християн примиритись з Богом, а саме читанням псалмів покаяння (50, 69, 142), щоденного славословія, Символа віри, молитв, виражаючи надію на благодать Божу, Який праведних любить, а над неправедними змилується через постійні молитви Матері Божої і всіх святих.

На всенощному знов читається 50 псалом каючих, Символ віри і тропарі, спонукаючи до підготовки на Страшний суд і до есхатологічного примирення з Богом. Особлива надія на здобуття миру з Богом і з ближніми покладається на «Вірну Ородовницю і Матір Господа Всемогутнього»: «Тебе, стіну міцну, спаса утверденіє, Діво Богородице, просиме . . . за мир світу проси, бо Ти, Богородице, надія наша» (Тропар на: І ныні — Богородичен).

Ідея про примирення вдало виражена і на утрені (ранньому богослуженні), передусім в шести псаломах (т. зв. шестопсалмії), які начинаються ангельським славословієм, вперше прозвучавши в часі народження Спасителя: «Слава во вишніх Богу і на землі мир, у людях добра воля . . .» (Лук. 2, 14). Загальним змістом цих псаломів є заклик покаятися і очистити гріхи; віруючі спрямовуються не відкладати повернення до Бога і примирення з Ним. Під час читання другої половини наведених псаломів священик виходить з олтарної частини перед іконостас, точніше перед т. зв. царські ворота, де потихи читає ранні молитви. Це його в напівпітьмі покірне стояння перед закритими царськими воротами нагадує плач Адама перед дверима рая, коли мріяв відновити взаємство з Богом, яке втратив перед тим.

У ранніх молитвах священик дякує Богу за благодаті і просить дару миру: «Благослови народ твій і освяти спадщину твою. Мир даруй твоєму світу, церквам твоїм, священикам і всьому народу твоєму . . .» (2 рання молитва), «спрямуй наші кроки на дорогу миру» (3 рання молитва). Подібне прохання охоплює і молитва на схилення голови по єктенії прошенія: «Якщо ми в дечому згрішили свідомо або несвідомо, відпусти нам як добрий і народолюбий Боже і даруй нам свої дари цього світу і віку майбутнього! Бо в Твоїй силі є змилуватись над нами і спасти нас, Боже наш . . .» (рання молитва після єктенії прошенія).

І перший час, приєднуваний до утрені, охоплює так само прошенія, які підносяться до Бога дарувати мир і примирення: «В глибокому мирі Твою церкву, народ Твій, через Богородицю, Найблагодатніший, збережи» (Перший час, кондак суботи).

ІДЕЯ ПРИМИРЕННЯ НА СВ. ЛІТУРГІЇ

В центрі уваги всіх християнських богослужень є Літургія, тобто служба, тому що в її структуру невід'ємно входить св. Євхаристія, або, як це буває

в Літургії, наперед засвячених Дарів, приймання святих Тайн. Лейтмотивом Літургії, яка становить цілий процес спасительського діла Христа, є мир з Богом.

Священик, приступаючи до Божественної Літургії, мусить бути в мирі з усіма людьми і не має відчувати до них ворожнечу. Цю думку охоплюють вже молитви, які читає під час одягання в ризи перед початком проскомидії. Молитва на фелон (верхнє священиче вбрання) пригадує, що це одяг правди, до якого вдягається священик як посередник служби виправдання і примирення людини з Богом. Одягнувши ризи, священик миє руки як ознака духовної чистоти і миру з Богом і ближніми: «Умию в невинності руки свої... А я буду ходити в своїй непорочності, — визволь мене та помилуй мене...» (Псалми 25, 6, 11).

Під час відбування проскомидії священик молиться про примирення з Первосвящеником Христом і всіх спочивших християн: «На пам'ять і за відпущення гріхів святійших патріархів православних... і на всіх в надії воскресенія вічного життя і твого товариства наших спочивших православних отців і братів, человіколюбче Господи!» Після закінчення проскомидії, священик, приступаючи до служення власної Літургії, говорить молитву: «Царю небесний, Утішителю, Духу правди...», просячи в ній благодать Духа Святого, а потім два рази висловлює відомі слова євангельського славословія: «Слава во вишніх Богу і на землі мир в людях добра воля» (Лук. 2, 14).

Після акламації «Благословенно царство Отца і Сина і Святого Духа...», якою починається Літургія, читається велика, т. зв. мирна єктенія. Починається такими словами: «Миром Господу помолимся». Цією акламацією віруючі закликаються до молитви, будучи в мирі з Богом, із своїм сумлінням і ближніми. Лише за цієї передумови наша молитва може бути милою Богу і помагати примиренню. Адже сам Господь заповідав віруючим: «І коли стоїте на молитві, то прощайте, як маєте що проти кого, щоб і Отец ваш Небесний пробачив вам прогріхи ваші» (Мрк. 11, 25).

Оскільки джерелом миру є сам Господь, Бог миру (Євр. 13, 20), тому св. Церква в дальшому прошенії закликає віруючих: «О свишнім мирі, і спасенії душ наших, Господу помолимся». Безпосередньо за миром внутрішнім мусить йти мир зовнішній, а тому слідуюче прошеніє логічно випливає з попереднього; випрошуючи мир внутрішній, Церква просить Господа зміцнити мир зовнішній: «О мирі всего міра, благостоянії святих Божіїх церквей і соєдіненії всіх, Господу помолимся». Цією молитвою «о мирі всего міра» Церква просить мир для всіх людей, бо всі є кровними братами (Дії ап. 17, 26). Цю універсальність молитви Церкви розкриває і одна з наступних прошеній мирної єктенії: «О граді сем (весі сей), всяком граді, весі, страні, і вірою живущих в них, Господу помолимся».

Мирна єктенія охоплює також прохання про передвіщаний старозавітніми миротворцями есхатологічний мир, основою якого буде любов: «О благорастворенії воздухов, о ізобілії (умноженії) плодов земних і временіх мирних, Господу помолимся». Дар миру в цьому випадку для людини так необхідний, як сприятлива погода і щедрота плодів землі, без яких існування людського організму неможливе.

Православна Церква, спонукаючи віруючих здобувати мир і правду, розкриває їм і дорогу для їх досягнення, співаючи на Літургії євангельські благодаті (Мат. 5, 3-12), в яких, крім іншого, показана і така дорога спасіння: «Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть» (Мат. 5, 9).

Після принесення Св. Дарів з проскомидника на престол читається єктенія прошенія, в якій, крім іншого, є прохання і про мир: «За цілий день досконалий, святий, мирний і безгрішний, Господу помолимся... За ангела миру, вірного вождя, захисника душ і тіл наших, Господу помолимся». Випросячи «ангела миру», Церква молиться і за мир всього світу: «Що добре і корисне душам нашим і за мир світу, Господу помолимся». Потім йде прохання за мирне життя кожної людини до її кончини: «Щоб ми останній час нашого життя в мирі і покаянії скінчили, Господу помолимся... За християнське сконання нашого життя без болю, без ганьби, в мирі і за добре відповідання за гріхи на страшному суді Христа, просимо».

Перед початком Євхаристичного канону в православній Літургії всі вірники, присутні в храмі, співають Нікейсько-Царградський Символ віри, чим самим свідчать про свою повну однодумність між собою і з цілою Вселенською Церквою Христовою в питаннях віри. Тому всіх присутніх священик закликає: «Любіте друг друга, щоб однодумно сповідати», на що віруючі відповідають: «Отца і Сина і Святого Духа, Тройцю единосущну і нераздільну». Цей заклик Церкви, обов'язковий для кожного її члена, є глибоким свідченням про позачергову важливість братства, будованого на християнській однодумності і любові, готуючи так дорогу примирення з Богом. На знак цього змирення з Богом священики під час співання Символу віри цілують покриті св. Дари і престол і потім на плечах навзаїм цілуються, кажучи при цьому слова: «Христос посреді нас, і нині і присно». Це свідчення про існування миру і любові між ними.

Ще перед початком Євхаристичного канону віруючі, присутні в храмі, закликаються, щоб під час відбування св. Євхаристії свої серця наповнили миром Божим: «Стіймо достойно, стіймо з страхом, сприймаймо, і в мирі принесім святу жертву!», на що вірники відповідають: «Милость мира і жертва хваленія». Це нам нагадує, що «милість мусить передходити і су-

Торжества храмового свята в Лютині (30. 8. 1981 р.).

проводити жертву...; і наша жертва літургії мусить поєднуватись з милістю до ближніх, яка є завжди урожаєм миру — благодаттю миру. З благодаттю... Церква жертвує Богу і любезну Йому жертву хвали» (Г. С. Дебольский, Попечение православной церкви о спасении мира. СНПб., 1885, стор. 243).

В херувимському славословінні «Свят, свят, свят Господь...» теж нагадується жертва Сина Божого, Який примирив небо із землею і відновив зв'язок між Богом і людиною. Тому Церква в жертві хваленія, що відбувається на славу Св. Трійці, наближаючись згадати Хрестову дорогу Богочеловіка, поєднала ще з часів апостольських з ангельським славословінням і прославляючу пісню народу, якою вітав Господа, входячого в Єрусалим принести Себе як жертву: «Благословенний, Хто приходить в ймені Господньому. Осанна во вишніх» (Мат. 21, 9). (Г. С. Дебольский, цитована праця, стор. 247).

Потім, після установчих слів св. Євхаристії, наподібнюючи передобразну старовітню мирну жертву (Лев. 7, 12-15), священик жертвує Богу св. Дари, кажучи: «Твоя от твоїх тебі приносяще о всіх і за вся». І після переміни цих Дарів молиться священик за одпущення гріхів.

Кінчаючи св. Літургію, священик говорить: «С миром ізийдем!», на що народ відповідає: «О імені Господні», чим виражає свою готовність відійти з храму примиреними з Богом. Негайно після цього заамвонна молитва несеться храмом і з уст священика чуємо знову прошеніє до Господа — благословити миром весь світ. Таким чином літургія в православному храмі і починається і кінчається проханням за мирне життя для нас, для наших ближніх, близьких і далеких (Еф. 2, 17).

Прот. П. Корманик.

НА НАШУ ПРАВОСЛАВНУ ЦЕРКОВНУ ПРЕСУ ДАРУВАЛИ:

віруючи із Чірча: віруюча Марія — 100 Кчс, віруюча Анна ст. — 100 Кчс, віруюча Анна мл. — 100 Кчс, віруюча Маргіта — 100 Кчс, віруючі Олена і Ян — 200 Кчс, віруюча Олена — 100 Кчс; Марія Ганчиковська, Земплинське Градіштє — 50 Кчс, вд. Варвара Вашкова, Земпл. Градіштє — 50 Кчс, вд. Марія Мелинчакова, Земпл. Градіштє — 50 Кчс, вд. Анна Ганчиковська, Земпл. Градіштє — 20 Кчс, Штефан Білий, Земпл. Градіштє — 100 Кчс, Ольга Обертанова, Межилабірці — 50 Кчс, православні вірники з Фалкушовець — 700 Кчс, православний приход в Шамудовцях — 690 Кчс, Михайло Пешта, Кошиці — 100 Кчс, православний приход в Кральовцях — 150 Кчс, віруюча з Славковець — 25 Кчс, Алжбета Спишовська, Поруба-під-Вигорлатом — 40 Кчс, родина Деложицька, Сечовце — 20 Кчс, родина Матейова, Великі Ревіштя — 20 Кчс, Михайло Яночко, Ластовце — 50 Кчс, православний приход у Пряшеві — 400 Кчс.

Всім тим, хто дарував на потреби нашої преси, щиро дякуємо. Прізвища дальших опублікуємо у наступному номері журналу.

З життя Михалівської єпархії

ТРАДИЦІЙНІ ТОРЖЕСТВА В МИХАЛІВЦЯХ

● У неділю, 5 липня ц. р. з нагоди свята слов'янських апостолів св. Кирила і Мефодія у православному кафедральному храмі в Михалівцях відбувались традиційні кирило-мефодіївські богослуження. При цій нагоді Михалівську єпархію відвідав дорогий гість — Блаженніший Митрополит Празький і всієї Чехословаччини Дорофей у супроводі канцеляра Митрополитної Ради митр. прот. д-ра Я. Шуварського і архімандрита Владимира, настоятеля Подвор'я Руської Православної Церкви в Карлових Варах. На торжествах побував і Преосвященніший владика Николай з братньої Пряшівської єпархії.

За великої участі вірників архієрейську св. Літургію служив Блаженніший Митрополит Дорофей разом з Преосвященнішим владикою Никанором, єпископом Михалівським, Преосвященнішим владикою Николаєм, єпископом Пряшівським, архімандритом Владимиром, митр. прот. д-ром Шуварським і духовенством. Проповідував на торжествах Блаженніший Дорофей, який інтересно говорив про життя і місійне послання св. Кирила і Мефодія серед наших народів. По св. Літургії відбулась вечерня з мируванням і обход храму з читанням св. Євангелій.

Перед закінченням торжества владика Никанор подякував дорогим гостям за участь на святі, зажелавши їм міцного здоров'я, благополуччя, благодаті Божої і багато успіхів на ниві св. православ'я. Блаженніший Митрополит Дорофей на заключення поблагословив віруючих.

ОДПУСТОВІ ТОРЖЕСТВА

● 5 липня ц. р. одпуст з нагоди слов'янських равноапостольних Кирила і Мефодія відбувся у Блатних Реметах. Богослуження служив адміністратор приходу о. прот. Штефан Мандзак і окружний архідекан о. прот. Юрій Цап, який проповідував.

● 12 липня ц. р. одпустові торжества на честь пам'яті св. Петра і Павла відбулись у православному приході в Підгороді (за старим стилем). Богослуження служив місцевий священик о. прот. Ладіслав Федор і о. прот. Йосиф Надзам, голова Місійного відділу ЄР, який говорив проповідь на тему свята.

АРХІЄРЕЙСЬКІ БОГОСЛУЖЕННЯ

● 12 липня ц. р. Преосвященніший владика Никанор прибув у Кральовце Кошицького округу, де служив архієрейську св. Літургію за участі духовенства. Проповідь говорив Преосвященніший владика.

● 19 липня ц. р. Преосвященніший владика Никанор служив архієрейську св. Літургію у кафедральному храмі в Михалівцях за участі православного духовенства.

● 26 липня ц. р. Преосвященніший владика Никанор відвідав православний приход у Стразькому, на якому за участі місцевого священика о. прот. Іоанна Джогана і о. Ладіслава Білого служив архієрейську св. Літургію. Проповідь говорив владика.

Після обіду того ж дня Преосвященніший владика Никанор відвідав